

Wokół początków Wisły Małej

Zagadnienie historycznych początków Wisły Małej należy do tematów kontrowersyjnych. Źródłem tej kontrowersji są trudności na jakie napotykają badacze. Wynikają one z ilości dostępnego dziś materiału źródłowego oraz z jego treści. Skąpe i najstarsze dane jakimi dysponujemy odnośnie czasu powstania tej osady ograniczają się do jednego, zachowanego po dzień dzisiejszy dokumentu. Dokument ten stanowi punkt wyjścia w rozważaniach nad genezą powstania Wisły Małej, tym bardziej, że została tu wymieniona po raz pierwszy z nazwy osada Vizla. Fakt ten napotyka w literaturze przedmiotu na trudności interpretacyjne.

Najstarsza wzmianka dotycząca początków Wisły Małej znalazła się w dokumencie datowanym na 25 V 1223 r. Dokument ten został wydany we Wrocławiu przez ówczesnego biskupa wrocławskiego Wawrzyńca, który nadał kościołowi Zbawiciela w Rybniku dziesięciny z 14 wsi kasztelanii cieszyńskiej.¹ Oto odpowiedni fragment tego dokumentu:

Nos Laurentius (...) Vratizlaviensis episcopus (...) damus et concedimus ecclesie Nos Laurentius in Ribnich decimas villarum in castellatura de Tessin que sunt: Golesouo (Goleszów — E.S.), Yscrichino (Iskrzyczyn — E.S.), Vizla (Wisła — E.S.), Zamaischi (Zamarski — E.S.), Nageuuzi (Nagiewnice — E.S.), Suenchizi (przedmieście Cieszyna — E.S.), suburbium, Zasere (miejsowość zaginiona — E.S.), Clechemuje (miejsowość zaginiona lub Kleczomia — E.S.), Radouiza (miejsowość zaginiona — E.S.), Punzc (Puńców — E.S.), Beleuicsco (Bielowicko — E.S.), Ogrozona (Ogrodzona — E.S.), Nouosa (Nawsie — E.S.), (...).²

Z przytoczonego powyżej dokumentu wypływają zasadniczo dwa wnioski. Po pierwsze z faktu wymienienia z nazwy osady Vizla wnioskujemy, że w 1223 r. w momencie wystawiania tegoż dokumentu Wisła musiała już istnieć. Po drugie dowiadujemy się, że funkcjonująca w XIII w. Wisła należała administracyjnie do kasztelanii cieszyńskiej. Jednakże interpretacja powyższego dokumentu napotyka na innego rodzaju problem. Mianowicie: czy biskup Wawrzyńiec nadając dziesięciny na rzecz kościoła Zbawiciela w Rybniku miał na uwadze Wisłę k. Strumienia czy też Wisłę „cieszyńską” położoną w paśmie Beskidu Śląskiego. Ta zbieżność nazw

geograficznych niewątpliwie utrudnia badaczom jednoznaczną interpretację dokumentu. W literaturze przedmiotu dominują dwie, zasadniczo różne hipotezy.

Część badaczy, jak na przykład: K. Maleczyński³, I. Panic⁴, F. Popiołek⁵, S. Pierzchałanka-Jeskowa⁶, A. Wantuła⁷, opowiadają się za uznaniem dokumentu z 1223 r. za najstarszą wzmianką odnoszącą się do Wisły k. Strumienia. Z kolei J. Dzwonek⁸, Z. Kossak⁹, F. Maroń¹⁰, Z. Świdorski¹¹, forsują tezę zakładającą, iż może chodzić tylko i wyłącznie o Wisłę „cieszyńską”. Powyższe hipotezy podparte zostały argumentacją mającą na celu wzmocnienie danej opcji i automatyczne osłabienie przeciwnej, choć nie zawsze opiera się ona o aktualny stan badań.

Argumentem koronnym strony opowiadającej się za Wisłą k. Strumienia, jest fakt iż w XIII w., w momencie wystawienia dokumentu nie mogło być mowy o osadnictwie w górach. Badając procesy osadnicze na terenie Polski nie sposób nie zauważyć, że osadnicy najpierw zasiedlali niziny i wyżyny, czyli tereny dające się stosunkowo łatwo zagospodarować, a dopiero potem, na przełomie XVI i XVII w. dotarli w góry, kiedy na nizinach i wyżynach nastąpiło zjawisko przeludnienia¹². Zatem jeśli rzeczywiście osadnictwo górskie wykazuje późniejszą genezę to z całą pewnością w dokumencie z 1223 r. nie mogło być mowy o Wisłę „cieszyńską”¹³.

W jaki jednak sposób wytlumaczyć fakt zaliczenia do osad położonych w kasztelanii cieszyńskiej? Odpowiedź na to pytanie jest prosta. W końcu XIII w. kasztelania pszczyńska była jeszcze słabo zorganizowana¹⁴. Istniało tu zaledwie 9 osad a sama Pszczyzna powstała dopiero w początkach XIV w.¹⁵ Tymczasem od południa rozciągała się bardzo dobrze zorganizowana kasztelania cieszyńska obejmująca w końcu XIII w. ponad 100 osad¹⁶. Jej przewaga nad efemeryczną i niezorganizowaną ziemią pszczyńską była zatem bezsporna. W tej sytuacji Wisła k. Strumienia została prawdopodobnie czasowo podporządkowana kasztelanii cieszyńskiej. Przemawiały za tym względy geograficzne tj. bliskość graniczącej z Wisłą od południa kasztelanii cieszyńskiej¹⁷ oraz ówczesne realia gospodarcze i osadnicze ziemi pszczyńskiej. Przy czym należy tu podkreślić przede wszystkim słabo rozwiniętą w początkach XIII w. akcję osadniczą na ziemi pszczyńskiej, a co za tym idzie jej niedostateczne zagospodarowanie¹⁸. Stąd też w dokumencie z 1223 r. Wisła nie została wbrew ustaleniom F. Maronia wymieniona ani przypadkowo, ani pomyłkowo wśród osad kasztelanii cieszyńskiej.¹⁹

Powyższą hipotezę kwestionuje J. Dzwonek. Mianowicie, uważa on, że sam fakt wymienienia Wisły wśród osad kasztelanii cieszyńskiej sugeruje, że może chodzić tylko i wyłącznie o Wisłę „cieszyńską”. Obok Wisły zostały przecież wymienione takie miejscowości jak Goleśzów, Iskrzyczyn, co do których nie ma żadnych wątpliwości, że leżały i leżą na ziemi cieszyńskiej²⁰. Poza tym posiłkuje się on wywodem J. Polaka, który pisze: „Wieś Strumień należała do historycznej ziemi pszczyńskiej w dzielnicy małopolskiej w której znalazła się kasztelania bytomska, a wraz z nią ziemia pszczyńska znalazła się na stałe w granicach dzielnicy śląskiej”²¹. Rodzi się jednak pytanie: czy z faktu przynależności wsi Strumień do ziemi pszczyńskiej jednoznacznie wynika, że Wisła „pszczyńska” również do tej samej dzielnicy należała i związana była od razu z Pszczyzną? Przecież w XIII w. wskutek podziałów międzydzielnicowych Wisła „pszczyńska” stała się wsią leżącą na granicy kasztelanii cieszyńskiej i ziemi pszczyńskiej. Ta zaś znalazła się w ob-

rzebie księstwa raciborskiego a nie jak chce J. Dzwonek, w kasztelanii oświęcimskiej.²²

Domniemanej tezie identyfikacji Wisły „pszczyńskiej” z Wisłą wymienioną w dokumencie miała też przeczyć rzekoma notatka zamieszczona w kronice parafialnej. Piszemy tu, że pierwszą, pewną wiadomością o Wiśle Małej jest najstarszy spis świętopietrza. W spisie tym figuruje niejaki ksiądz Jan, proboszcz w Wiśle Małej (wówczas Niemieckiej), który wpłacił 1,5 skojca²³. Z wzmianki tej wypływają zasadniczo dwa wnioski. Po pierwsze potwierdza ona istnienie w 1326 r. Wisły Małej i funkcjonowanie tutejszej parafii. Po drugie z faktu uiszczenia przez Wisłę świętopietrza wnioskujemy, że parafia małowiślańska musiała już istnieć co najmniej 10—12 lat wcześniej tj. od roku 1314—1316, gdyż w przeciwnym razie nie płaciłaby świętopietrza²⁴. Tak więc data 1314 względnie 1316 odnosi się tu do parafii, nie zaś do czasu powstania osady. Akcja osadnicza była procesem długofalowym, nie następowała z dnia na dzień. Mijały czasami całe lata zanim doszło do powstania jakiejś osady, do jej zagospodarowania i stworzenia podwalin pod organizację kościelną. W przypadku Wisły Małej proces ten musiał odbyć się dużo wcześniej tj. przed 1314 r. Tak więc notatka zamieszczona w kronice parafialnej nie kwestionuje, ale raczej umacnia tezę o XIII-wiecznym rodowodzie Wisły. Niestety nie znamy cezury początkowej tego procesu.

Tezę o XII-wiecznych początkach Wisły „pszczyńskiej” próbuje się także podważyć poprzez najstarsze zachowane wzmianki o kościele w Wiśle „cieszyńskiej”. Według jednej z nich w 1944 r. miały przypaść obchody pięćsetlecia początków Wisły „cieszyńskiej”²⁵. W świetle tej hipotezy początki Wisły „cieszyńskiej” należałyby datować na rok 1444, co miało dodatkowo poświadczać odnaleziona właśnie z tą datą deska²⁶. Praktyka zamurowywania dokumentów, umieszczania ich w wieży, notowania dat na deskach stropowych, nie należała do rzadkości. Informacje na ten temat są jednak sprzeczne. W kronice parafianej w Ustroniu zapisano, że w tymże 1444 r. zbudowano cmentarz na Wiśle z kapliczką cmentarną ze stropu której miała pochodzić deska-dokument z datą 1444.²⁷ Jeśli rzeczywiście w 1444 r. istniał już kościół w Wiśle „cieszyńskiej”, jak zatem należy zinterpretować treść protokołu wizytacyjnego z 1688 r. w którym pisze się cyt.: „że kaplica drewniana w Wiśle „cieszyńskiej” zbudowana została przez heretyków, a żadne nabożeństwa nie są tu odprawiane”²⁸. Bardziej prawdopodobna wydaje się teza o błędnym odczytaniu daty. Zamiast roku 1444 mógł to być rok 1644 co korespondowałoby z reformacją na Śląsku Cieszyńskim i z hipotezą mówiącą o XVI-wiecznych początkach Wisły „cieszyńskiej”³⁰.

Nie do przyjęcia jest też wysunięta przez J. Dzwonka teza mówiąca, że Wisła Mała nigdy nie należała do dóbr klasztoru norbertanek ponieważ płaciła świętopietrze³¹. Ustosunkujemy się do powyższej tezy biorąc pod uwagę historię klasztoru. Założycielką zgromadzenia sióstr norbertanek była Ludmiła żona księcia opolsko-raciborskiego Mieszka³². Fundacja ta doszła do skutku prawdopodobnie około 1203 r. a jego początkową siedzibą był Rybnik.³³ Po śmierci Mieszka w 1210 r. rządy obejmuje jego syn Kazimierz.³⁴ Otoczył on troskliwą opieką klasztor rybnicki, zwiększając jego uposażenie poprzez nadanie mu dziesięcin z 14 wsi wymienionych w dokumencie z 1223 r. o którym była już mowa na wstępie. Nadał

on również klasztorowi odpowiednie przywileje. W 1225 r. zwolnił klasztor wraz z podległą mu ludnością od obowiązków wojskowych tj. od udziału w wyprawach wojennych³⁵ zaś w 1228 r. przyznał klasztorowi odrębną jurysdykcję i zwolnił go do stróży³⁶, powozu³⁷, przewodu³⁸, budowy i naprawy grodów³⁹. Tego samego roku, tj. 1228, klasztor sióstr norbertanek został przeniesiony z Rybnika do Czarnowásów k. Opola⁴⁰. Prawdopodobnie właśnie wtedy i dlatego Wisła została zamieniona lub też odsprzedana. Okazało się bowiem, iż odległość dzieląca Wisłę „pszczyńską” od klasztoru w Czarnowásach wynosząca około 80 km uniemożliwia na dłuższą metę właściwe zarządzanie jedną z najdalej wysuniętych na południowy wschód posiadłości klasztornych.⁴¹ Rezygnacja klasztoru z Wisły mogła nastąpić około 1228 r., tym bardziej że w dokumencie wystawionym przez księcia Kazimierza w 1228 r. wśród dóbr klasztornych z 14 wsi wcześniej wzmiankowanych kasztelanii cieszyńskiej wlicza się już tylko Puńców⁴².

Reasumując: należy jeszcze raz podkreślić, że po pierwsze Wisła „pszczyńska” z całą pewnością należała do dóbr klasztornych w latach 1223 do 1228, zaś po drugie nieprawdą jest, iż z faktu płacenia przez Wisłę „pszczyńską” świętopietrza wynika że nigdy do dóbr klasztornych nie należała. Wspomniano już, że pierwszy spis świętopietrza w którym uwzględniono Wisłę Małą pochodzi dopiero z 1326 r. kiedy to od prawie 100 lat Wisła nie należała już do dóbr klasztornych, a w związku z tym uiszczała świętopietrze. Nie dysponujemy żadnymi innymi spisami świętopietrza, które podważyłyby tezę o przynależności Wisły Małej do posiadłości klasztoru sióstr norbertanek w Rybniku, a tym samym zaprzeczyłyby jej XII-wiecznej genezie. Tym bardziej nie ma absolutnie żadnych podstaw aby uważać, że to właśnie Wisła „cieszyńska” należała do dóbr klasztornych i została wymieniona w dokumencie z 1223 r.

Na niekorzyść powyższej hipotezy działa notatka na jaką powołuje się J. Dzwonek, zamieszczona w zbiorze opowiadań Nieznany kraj. W opowiadaniu Uparte mniszki autorka Z. Kossak pisze: „Śląski jest klasztor norbertanek w Czarnowásie (...) Czerdzieści wsi zapisanych mu na wieczne posiadanie zwolnionych od książeńych powinności, ile w nim stawów, barci, młynów. Niektóre włości leżą aż hen pod Cieszynem jak: Bielowicko, Zamarski, Puńców, Ogrodzona albo Wisła w górach (...)”⁴³ Wypada jednak zauważyć, że cykl ufabularyzowanych opowiadań nie może być przyczynkiem do interpretacji zachowanych dokumentów i do budowania na ich podstawie jakichkolwiek hipotez z pominięciem aktualnego stanu badań nad osadnictwem na Śląsku Cieszyńskim.

Za średniowiecznym rodowodem Wisły „cieszyńskiej” miała też przemawiać notatka z 1885 r. autorstwa Z. Świdarskiego. Pisze on już na wstępie, że: „wieś Wisła w powiecie bielskim położona jest pierwszą(!) nad rzeką Wisłą wioską”⁴⁴. Biorąc jednak pod uwagę fakt jej zamieszczenia w broszurze o będącej relacją z wędrówki odbytej po Śląsku, której zasadnicza treść opiera się o wspomnienia napotkanych osób i utrzymana jest w tonie luźnej z nimi konwersacji ma ona wartość raczej literacką niż historyczną. Stąd też naprawdę trudno budować na jej podstawie jakiegokolwiek hipotezy odnośnie początków czy to Wisły „pszczyńskiej” czy też „cieszyńskiej”.

Na korzyść Wisły „pszczyńskiej” jako tej, która znalazła się w dokumencie z 1223 r. przemawiają także kryteria filologiczne. Nazwa Vizla (Wisła) jest jedną

z najstarszych słowiańskich nazw topograficznych co według H. Łowmiańskiego wyznacza najstarszy typ osadnictwa.⁴⁵ Mało tego, w przypadku Wisły „pszczyńskiej” nigdy nie doszło do zmiany tej nazwy. Zawsze była to Wisła tyle tylko że w zależności od okoliczności raz Niemiecka, a raz Mała. Natomiast w momencie wystawienia dokumentu w 1223 r. była to po prostu Vizla bez przydomka.

Inaczej ma się sprawa odnośnie Wisły „cieszyńskiej”. Początkowo na jej oznaczenie używano nazwy „na Wisłach”⁴⁶ lub też „na Wiśle”⁴⁷. Dopiero w 1621 r. w wydanym urbarzu pisze się: „W nowej wsi zwanej Wisłą (...)”⁴⁸. Gdyby więc chodziło o Wisłę „cieszyńską” w dokumencie z 1223 r. zamiast Vizla logicznie rozumując napisano by „ad” Vizla — na Wiśle, skoro takiej właśnie nazwy używano. Podsumowując: taki, a nie inny sposób zapisu nazwy miejscowej Wisła podważa rzekomą tezę o jej identyfikacji z Wisłą „cieszyńską”. Bardziej prawdopodobne wydaje się natomiast łączenie tej nazwy z Wisłą „pszczyńską”.

Za średniowiecznym rodowodem Wisły Małej przemawiają również ustalenia innych historyków. Obok I. Panica, J. Dzwonka problematyką tą zajmowali się K. Małczyński, S. Pierzchałanka-Jeskowa, F. Popiołek i A. Wantuła. Zarówno K. Małczyński jak i S. Pierzchałanka-Jeskowa w analizie dokumentu nazwę miejscową Wisła skłonni są interpretować dwójako tj. jako Wisłę na ziemi pszczyńskiej lub też Wisłę „cieszyńską”, choć bardziej akcentują pierwszą możliwość⁴⁹.

Natomiast F. Popiołek i A. Wantuła dość jednoznacznie wskazują na Wisłę „pszczyńską”. F. Popiołek pisze: „Od Wisły przyjęła nazwę wieś w powiecie pszczyńskim Wisła Polska lub Niemiecka wymieniona też w 1223 r. między najstarszymi wsiami Śląska Cieszyńskiego”⁵⁰. I na innym miejscu tenże pisze: „Najstarszą wzmianką jest dokument z 1223 r. Z niego widzimy, że istniały już wówczas w księstwie cieszyńskim wsie: Golezów, Wisła k. Strumienia, Iskrzyżyn”⁵². Podobny wydźwięk ma zresztą notatka autorstwa F. Popiołka odnośnie osadnictwa na rzece Wiśle: „Nad rzeką Wisłą powstała jedna z najstarszych wsi na Śląsku wymieniona w 1223 r. która od nazwy rzeki otrzymała nazwę Wisła(...)”⁵².

Tak samo interpretuje dokument z 1223 r. A. Wantuła. Jego ustalenia odnośnie początków osadnictwa na Wiśle są analogiczne do wyżej wymienionych. A. Wantuła pisze cyt.: „Przytoczona wzmianka odnosi się do Wisły leżącej k. Strumienia tzw. Wielkiej lub Polskiej”⁵³.

Forsowane w literaturze przedmiotu stwierdzenie, że Wisła Wielka z racji swej lokacji na prawie polskim jest dużo starsza do Wisły Małej lokowanej z kolei na prawie niemieckim nie znajduje dostatecznego potwierdzenia⁵⁴. Przeczy temu najstarsza wzmianka odnośnie Wisły Wielkiej pochodząca dopiero z roku 1424⁵⁵ lub 1427⁵⁶ w którym pani Helena sprzedaje folwark w Wiśle Wielkiej (wówczas Polskiej) niejakiemu Jałowcowi ze Strumienia⁵⁷. Nie odnajdujemy tej osady ani w spisie świętopietrza z 1326 r. ani wśród parafii dekanatu pszczyńskiego w połowie XIV w.⁵⁸ W takim zaś przypadku wypada opowiedzieć się za jej późniejszym rodowodem. Z całą pewnością próba łączenia dokumentu z 1223 r. i wymienionej w nim z nazwy osady Wisła z Wisłą Wielką upada. Bardziej prawdopodobne wydaje się twierdzenie, że może chodzić tu o Wisłę Małą z racji jej wzmiankowania

w 1326 r. lub też wypada przychylić się do hipotezy L. Musioła, który zakłada funkcjonowanie początkowo jednej Wisły — Wisły „pszczyńskiej” położonej w połowie drogi między Wisłą Wielką a Wisłą Małą.⁵⁹

Podsumowując rozważania odnośnie początków Wisły Małej należy uznać za wysoce prawdopodobne, iż jej początki sięgają końca XII w. Po raz pierwszy osada Wisła wzmiankowana jest w dokumencie wystawionym przez biskupa Wawrzyńca w 1223 r. co poświadcza jej funkcjonowanie w początkach XIII w. Argumentację opartą za Wisłą „cieszyńską” należy odrzucić z kilku względów. Przede wszystkim nie respektuje ona aktualnego stanu badań nad osadnictwem na Śląsku Cieszyńskim. Poza tym przeciwko średniowiecznej genezie Wisły „cieszyńskiej” przemawiają względy filologiczne, historyczne i fizjograficzne. Stąd też możemy dziś przychylić się do hipotezy zakładającej, że Wisła Mała jest jedną z najstarszych wsi na ziemi pszczyńskiej i na Śląsku w ogóle.

Przypisy

- ¹ I. Panic: Księstwo Cieszyńskie w średniowieczu. Cieszyn 1988, s. 20.
- ² Kodeks dyplomatyczny Śląska. T. 3, wyd. K. Maleczyński, Wrocław 1964 s. 61—67.
- ³ Ibidem, s. 63, przypis 8.
- ⁴ I. Panic: Historia osadnictwa w księstwie opolskim we wczesnym średniowieczu. Katowice 1992, s. 122.
- ⁵ F. Popiołek: Dzieje Śląska austriackiego. Cieszyn 1913, s. 44.
- ⁶ S. Pierzchałanka-Jeskowa: Dzieje klasztoru w Czarnowąsie na Śląsku w wiekach średnich. (W:) Roczniki Historyczne, R. IV, 1928, s. 40.
- ⁷ A. Wantuła: Początki osadnictwa na Wiśle. (W:) Zarys Śląskie, R. IX, 1933, s. 163.
- ⁸ J. Dzwonek: Jeszcze w sprawie początków Wisły. (W:) Wisła 1593—1993. W czterechsetlecie powstania miejscowości, Cieszyn 1993, s. 84—86.
- ⁹ Z. Kossak: Uparte mniszki. (W:) Nieznany kraj, s.l. 1938, s. 58.
- ¹⁰ Kronika parafialna. Oprac. F. Maroń, s. 5.
- ¹¹ Z. Świdorski: Wieś Wisła. Szkic z wędrówki po Śląsku w roku 1885 odbytej, Kraków 1889, s. 10.
- ¹² A. Wantuła: Początki osadnictwa..., s. 163.
- ¹³ Ibidem.
- ¹⁴ I. Panic: Historia osadnictwa..., s. 123.
- ¹⁵ M. Małecki: Pszczyzna w XIV w. (W:) „Głos Pszczyński. Pismo samorządowe ziemi pszczyńskiej” 1996, nr 24/144, s. 12.
- ¹⁶ I. Panic; op. cit., s. 129.
- ¹⁷ Ibidem: W sprawie średniowiecznej genezy powstania Wisły. (W:) Wisła 1593—1993. W czterechsetlecie powstania miejscowości..., s. 87.
- ¹⁸ Ibidem, s. 88.
- ¹⁹ Kronika parafialna..., s. 7.
- ²⁰ J. Dzwonek: Jeszcze w sprawie..., s. 82.
- ²¹ J. Polak: Powstanie miasta Strumienia w świetle dokumentów. (W:) Strumień. Z dziejów miasta od jego początków do 1939 r. Strumień 1983, s. 24.
- ²² I. Panic: W sprawie średniowiecznej genezy..., s. 88.
- ²³ Kronika parafialna..., s. 5

- ²⁴ Ibidem.
- ²⁵ J. Dzwonek: Jeszcze w sprawie..., s. 84.
- ²⁶ J. Buryan: Deska dokumentem. „Zaranie Śląskie” 1938. Z. 2, s. 72.
- ²⁷ Ibidem.
- ²⁸ Ibidem, s. 74.
- ²⁹ K. Samiec: Z dziejów kościoła w Wiśle. Zarys dziejów Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Wiśle. (W:) Wisła 1593—1993, s. 21.
- ³⁰ A. Wantuła: Początki osadnictwa..., s. 163.
- ³¹ J. Dzwonek: Jeszcze w sprawie..., s. 83.
- ³² S. Pierzchałanka-Jeskowa: Dzieje klasztoru w Czarnowąsie..., s. 38.
- ³³ Ibidem, s. 35.
- ³⁴ R. Grodecki: Dzieje polityczne Śląska do 1290 r., Kraków 1930, s. 209.
- ³⁵ S. Pierzchałanka-Jeskowa, op. cit., s. 51.
- ³⁶ Stróża — obowiązek okresowego stróżowania w grodach.
- ³⁷ Powóz — obowiązek dostarczania koni lub wołów dla podróży monarszych.
- ³⁸ Przewód — obowiązek transportu żywności i innych przedmiotów będących przedmiotem świadczeń.
- ³⁹ S. Pierzchałanka-Jeskowa, op. cit., s. 46.
- ⁴⁰ Ibidem, s. 45.
- ⁴¹ I. Panic: W sprawie średniowiecznej genezy..., s. 88.
- ⁴² Ibidem.
- ⁴³ Z. Kossak: Uparte mniszki..., s. 58.
- ⁴⁴ Z. Świdorski: Wieś Wisła..., s. 10.
- ⁴⁵ J. Szymański: Nauki pomocnicze historii, Warszawa 1972, s. 226.
- ⁴⁶ I. Panic: Wprowadzenie w czterechsetletcie początków Wisły. (W:) Wisła 1593—1993, s. 5.
- ⁴⁷ Z. Świdorski: Wieś Wisła..., s. 61.
- ⁴⁸ F. Popiołek: Wisła Cieszyńska, jej przeszłość. „Zaranie Śląskie”, 1937. Z. 3, s. 132.
- ⁴⁹ Kodeks dyplomatyczny Śląska, s. 63.
- ⁵⁰ F. Popiołek: Historia osadnictwa..., s. 11.
- ⁵¹ Ibidem: Dzieje Śląska austriackiego..., s. 44.
- ⁵² Ibidem: Wisła Cieszyńska..., s. 132.
- ⁵³ A. Wantuła: Początki osadnictwa..., s. 159.
- ⁵⁴ R. Grodecki: Dzieje polityczne Śląska..., s. 185.
- ⁵⁵ J. Szpek: Z dziejów Wisły Wielkiej i jej mieszkańców, 1984, s. 9.
- ⁵⁶ O. Zawisza: Dzieje Strumienia, Cieszyn 1909, s. 9.
- ⁵⁷ J. Szpek, op. cit., s. 9.
- ⁵⁸ Kronika parafialna, s. 6.
- ⁵⁹ J. Szpek, op. cit., s. 9.